

DOĞU ANADOLUNUN KÖKLÜ TARIM POLİTİKASI HAYVANCILIK VE ONUN SORUNLARININ ÇÖZÜMÜ OLMALIDIR

Dr. Sümer HAŞİMOĐLU¹

Ö Z E T

Bugün bir kalkınma hamlesi içinde bulunan memleketimizde, ziraat sektöründeki hayvancılığın problemleri ve bu problemlerin çözümü ile ortaya konacak ekonomik kazanç bütünüyle detayına inilerek incelenmemiştir.

Türkiye'nin diğer bölgelerine nisbetle daha büyük bir hayvancılık potansiyeline sahip olması nedeniyle, Doğu Anadolu'nun bu sektördeki problemlerinin çözümü yollarının en kısa zamanda ele alınması ve çözümlenmesi yoluna gidilmelidir.

Türkiye'nin tarım gelirinde, hayvancılığın payı % 43,7 ve Doğu Anadolu'da aynı pay % 54,4 olduğuna göre, bu bölgenin hayvancılık problemlerinin bilinçli bir politika ile çözümü yoluna gidilmesi, bu payı daha da arttıracak ve ekonomimize büyük katkılarda bulunacaktır.

Türkiye'de son bir kaç yılda hayvansal ürünlerin fiyatlarında büyük bir artış görülmektedir. İstihsalı yeterli olmayan bazı ürünlerin, örneğın et ithâl edilmesinin önerilmesi, bu yönde büyük potan-

siyele sahip olan memleketimizde bilhassa Doğu Anadolu, geniş döviz rezervlerinin heba edilmesinden başka bir işe yaramayacaktır. Gübre fiyatlarının indirilmesi yanında, programlı bir şekilde hay-

(1) Atatürk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Zooteknik Bölümü Asistanı.
Ziraat Dergisine geliş tarihi : 6.5.1975.

vansal ürünlerin istihsalinin de artırılması yoluna gidilmesiyle bu ürünlerin ihracı mümkün olacaktır.

Doğu Anadolu Bölgesinin iklim şartları ve arazi karakteri yanı sıra, halkın alışkanlıkları bölgenin hayvan yetiştiriciliğine daha çok şans tanımaktadır. Türkiye tarım gelirlerinde hayvancılığın payı % 43,7 ve Doğu Anadolu Bölgesinde aynı pay % 54,1 olduğuna göre, bu bölgemizin hayvancılık sorunlarının bilinçli bir politika ile çözümü yoluna gidilmesi, bu payı daha da arttıracak, ekonomimize büyük katkılarda bulunacaktır.

Yem Dengesi Sağlanmalı :

Türkiyede büyük ve küçükbaş hayvan sayısı bir çok ülkeye nisbetle daha fazladır ve bu sayı hızla artarak 1970 yılında 72 milyona yükselmiştir. Doğu Anadolu Bölgesindeki büyük ve küçükbaş hayvan sayısı, aynı yılda 20 milyona yaklaşmış bulunmaktadır. Türkiye'de insan başına 2,3 büyükbaş hayvan birimi (batı ülkelerininkinden 1,5 misli fazla) düşmesine rağmen, hayvansal ürünlerin istihsalı batı ülkelerinininkinin ancak % 50'sini teşkil edebilmektedir.

İslah çalışmalarına 50 yıl önce başlanmasına rağmen kaydedilen ilerleme; yapılan masraf ve sarfedilen zamana göre çok düşük olmuştur. Bu devrede hayvan varlığımızın ancak % 4,5-5'i kültür ırkı veya kültür ırkı - yerli ırk melezini kapsıyabilmiş, verim artışı-

na büyük katkıda bulunamamıştır. Bugün temin edilmesi çok zor olan 120 000 boğaya ve 750 000 koça ihtiyaç olduğu düşünülürse, verimin arttırılmasının tek çaresi yem dengesinin sağlanması ile mümkün olacaktır.

Bölgede, hayvan besleme yem mer'alara, kışın sadece kaba yem ve çok az tahıla dayanır şeklinde bir genelleme yapmak yanlış olmayacaktır. Bölgedeki 9.8 milyon hektar mer'a arazisi Türkiye çayır ve mer'a alanlarının % 34.8'ini teşkil etmesine rağmen, bölge hayvan mevcudunun ancak % 52.4'ünün ihtiyacını karşılayabilecek kapasitededir. Bölgede senelik çayır mer'a azalması % 1, buna karşılık hayvan sayısındaki artış % 3 olmaktadır. Bölgede vejetasyon süresinin kısalığı göz önünde tutulursa araziden en iyi istifadenin toprağın verimini yükseltmekle elde edilebileceği sonucunu vermektedir.

Kesif yem açısından da bölge dezavantajlı durumdadır ve istihsal Türkiye ortalamasının (231 Kg.) altındadır (88.5 Kg.). Bölgede hayvanlara verilen yem miktarı, onların sadece yaşama paylarına yeterlidir ve bu durumda onlardan büyük çapta verim beklemek yersizdir. Verimi arttırmak için, ilâve besin maddelerinin verilmesi şarttır. Bunun da en çıkar yolu 1972 yılında üretimi 530 bin tona ulaşan küspedir. Ne yazıkki üretilen total küспенin ancak 80 bin tonu karma yem yapımı yoluyla, 90 bin tonu ise doğrudan doğruya besiciye intikâl ede-

bilmiştir. Doğu Anadolu hayvan yetiştiricilerine kredi yanında keşif yem sağlanması hayvansal üretimi arttırıcı unsurlardan birisi olacaktır. Buna rağmen, şu anda Doğu Anadolu hayvancılığının tam prodüktif olabilmesi için 3,1 milyon ton arpa ve 312 bin ton da küspeye ihtiyaç vardır.

Besicilik ve Et Üretimi Teşvik Edilmelidir :

Türkiye'de et fiyatlarının son beş yıl içerisinde büyük artış göstermesi, tüketici açısından ümit kırıcı olması yanında, prodüktivite bakımından da endişe vericidir. Bölgede, üretime tahsis edilen hayvanların etkin bir şekilde kullanılmamaları, organizasyon bozukluğu, piyasa şartlarının değişiklik göstermesi ve teknolojiyi uygulamadaki eksiklik prodüktiviteyi azaltıcı faktörler olarak mütalâ edilmelidir.

Amerika ve Avrupa'da özellikle sığırlarda karkas ağırlığının bizdekinin 1.5-2 misli olması, mer'aya dayanan bölge hayvancılığının gerekli prodüktiviteyi verememesindedir. Bölgede, besiye alınan sığırların 5-8 ve koyunların 2-3 yaşlarında olmaları kalite ve kantiteyi düşüren diğer bir faktördür. Bölge besiciliğinin geliştirilmesi, belirli bir hayvan mevcudundan daha fazla ve iyi kalite etin üretilmesine imkân verecektir.

Şeker fabrikalarının bulunduğu çevrelerde, şeker pancarı posası, köy şartları rasyonlarının büyük bir yüzdesini teşkil etmek-

tedir. Posanın yüksek miktarlarda ve bilinçsiz olarak hayvanlara verilmesi, zehir tesiri yaptığından mahzurludur. Bu husus şimdiye kadar üzerine eğilinmemiş bir problemdir. Bunun yanında Şeker Fabrikalarının tatbik ettiği ve aynı zamanda besiciye verdiği rasyonlar, besiciler tarafından tam tatbik edilmemekle beraber, yön verme ve örnek alma bakımından takdire değer.

1967 - 69 yılları arasında yıllık ortalama et üretimi 500 bin tona ulaşmıştır. Bugün Türkiye'nin toplam et ihtiyacı 605 bin tondur. Buna rağmen 1971 senesinde, halkımızın beslenme konusu gözönüne tutulmaksızın 460 bin canlı hayvanın ihracına gidilmiştir. Memleket ihtiyaç fazlasının, canlı hayvan yerine et olarak yapılması, yan ürünlerin memleket içerisinde değerlendirilmesi, milli ekonomiye daha büyük katkılarda bulunacaktır.

Bölge toplam hayvan kesiminin ancak % 38'i mezbaha ve kombinalarda yapılmış, geri kalanı mezbaha dışı kesim olmuştur. Halka intikal eden etin büyük bir kısmı iyi bir şekilde kontrol edilmemektedir. Diğer taraftan tüketicinin ete ödediği paranın ancak % 28'inin üreticiye ulaşabilmesi prodüktiviteyi azaltan diğer bir unsurdur. Aracıların kaldırılması, kesim yan ürünlerinin değerlendirilmesi, özel teşebbüs kombinalarının kurulması ve rasyonel bir çalışma programı uygulanması memleket yönünden kârlı ve hal-

ka hizmet yönünden de faydalı olacaktır.

Dr. Lohse'nin yapmış olduğu Türkiye Et Blançosuna göre, Kuzey ve Güney Doğu Anadolu Bölgelerinde, total et nevi fazlalığı koyun ve sığır olarak sırasıyla 43 bin ve 44 bin tondur. Diğer bölgelerdeki total et noksanlığı 125 bin tondur. Veriler, Doğu Anadolu hayvancılığının, bilinçli bir politika ile diğer bölgelerin et ihtiyacının en az % 80'ini karşılayabilecek durumda olduğunu ortaya koymaktadır.

Bölge İçi ve Dışı Hayvan Nakli Organize Edilmelidir :

Bölge içerisinde pazarlanan veya kesim için kombinalara getirilen hayvanların büyük bir kısmı yaya sevk edilmektedir. Mekanik manada nakliye imkânları bulunmamasına rağmen, pahalı ve yolların da bozuk olması nedeniyle, yaya sevk işi halâ önemini muhafaza etmektedir.

Bölge dışına hayvanlar en fazla trenle taşınmaktadırlar. Erzurum'dan İstanbul'a hayvan nakli esnasında canlı ağırlıkta % 8 bir kayıp olmakta; bu da milli ekonomi bakımından her yıl 8 - 10 bin ton et ve 80 - 100 milyon TL. lık bir değer kaybına sebebiyet vermektedir. Canlı hayvan yerine, soğuk hava tertibatlı vagonlarla et nakliyatı 2,5 - 3,5 misli daha ucuz olacaktır.

Süt İnekciliği İhmal Edilmemelidir :

Doğu Anadolu Bölgesinde sa-

ğılan 1,2 milyon inek ve 3,1 milyon koyun mevcut olup, total süt istihali 825 bin tondur. Toplam 12 ilde süttten elde edilen zirai gelir, 1,2 milyar TL. dir. İnek başına yıllık verim ortalaması 620 - 700 kg. arasında iken, bu miktar Hollanda da 4207 kg., İsrailde 4902 kg. dir. Tahmini bir hesaplar da, yurdumuzda şahıs başına düşen yıllık süt sarfiyatı 103 kg. ken, bu miktar Belçika da 418 kg., Danimarkada da 475 kg. dir.

Çalışmalar göstermiştir ki, iyi bir bakım ve besleme ile yerli ırk ineklerinin süt verimlerini iki misline çıkarmak mümkündür. Ancak süt verimini artırma yönünde yapılacak çalışmalar yanında, değerlendirilmesi için kurulacak tesislerin de biran önce ele alınması gerekmektedir. Özel teşebbüse bu hususta imkân verilmesi ve kooperatifleşmeye gidilmesi, süt sanayii kurulacak merkezler etrafında iyi bir toplama şebekesinin sistem dahilinde işletilmesiyle, bu prodüktif dalın zirai sektöre olan katkısını iki misline çıkaracak, halkımızın proteinli besin maddelerine olan ihtiyacının bir kısmını temin etmiş olacaktır.

Şu Andaki Durum ve İlerisi :

Şu anda kendimize yeterliymiş gibi görünen hayvansal mahsuller gizli açlığı kapatamadığını belirtmek yerinde olur. Hızla artan nüfusu beslemek için geçici tedbirler değil, köklü bir hayvancılık politikasına ihtiyaç vardır.

Hemen alınması gereken ön tedbirler arasında; yem temini ve yeterli besleme, pazarlama, fiyat kontrolü, ihraç edilen küspenin ihtiyaç sahiplerine verilmesi, teşvik edici kontrollü kredilerin tahsisi gelmektedir. Uzun vadeli tedbirler ise; hayvanların ve mer'aların

ıslahı, kooperatificiliğin teşviki, hayvansal üretime dayalı yeni sanayi tesislerinin kurulması, halihazır işletmelerin ıslahı politikası güdülmesi ve bunun da büyük bir hayvancılık potansiyeline sahip Doğu Anadolu Bölgesinde başlatılması olmalıdır.